

Polska Raciborz:

Efter Översvämningen

Räddningsinsatserna har fungerat

Markku Björkman

För tre år sedan översvämades stora delar av södra Polen längs floden Oders dalgång. Naturkatastrofen var den värsta hittills i landets historia. Hälften av Polens femtiotal län drabbades av ett extremt regnväder. Cirka 130 städer och flera hundra byar blev ödelagda. Ett sjuttioalstotal människor dog och skadorna på miljön blev enorma. Idag kan man ändå tala om ett polskt under. Efter senaste årens enastående återuppbyggnadsarbete är nästan alla spår efter katastrofen undanröjda, delvis genom omfattande internationell hjälp.

En av de värst drabbade städer 1997 var Raciborz, som ligger en dryg mil från den tjeckiska gränsen. Raciborz eller Ratibor på tyska, som före kriget till övervägande del var tyskspråkig stad i det så kallade tyska Schlesien, har i dag cirka sjuttiotusen invånare.

Trots en genomgripande "polonisering" efter det Andra världskriget präglas Raciborz ännu av hus och gator som är så typiska för tyska småstäder. Många invånare har tyskt påbro och en del talar tyska flytande.

REGNET 1977

I början av juli 1977 regnade det ovanligt hårt i Polen. Det första och största regnet kom mellan 4-9 juli och ett andra regn tio dagar senare.

Det dröjde inte länge

innan man i Raciborz tvingades att föra en ojämn kamp mot snabbt stigande vattenmassor.

KATASTROF

När floden Oder sedan bröt igenom de vallar man försökt skydda staden med, steg vattennivån elva meter på fyra timmar. Under maxvattenståndet som varade 8-10 juli stod 60-70 procent av Raciborz under vatten.

IGENPROPPAT

Alla industrier utom ett litet mejeri, slogs ut. Tusentals invånare blev arbetslösa över en natt. Flera kyrkogårdar översvämmades. Hundratals djurkådaver flöt omkring och först efter en månad kunde man använda dricksvattnet, men bara efter kokning.

VA-systemen tillhörde de objekt som ska-

dades mest. Alla avloppsledningar igenproppades och ett nybyggt reningsverk hamnade under vattnet.

När vattennivån åter sjönk, utbreddes reningsbassängernas innehåll sig sedan som en illaluktande matta på gator, i trädgårdar och på öppna platser inom staden och dess närmaste omgivning.

BESÖK I MAJ 2000

När jag besöker staden i början av maj i år klagar några av stadens invånare fortfarande på att det "luktar i staden". Doften påstods vara särskilt stark efter ett regn.

Vid ankomsten till Raciborz känner jag själv onekligen en stark lukt som också kan härstamma från en av stadens stora industrier. Det är i alla fall det som stadens borgmästare, Andrzej Mar-

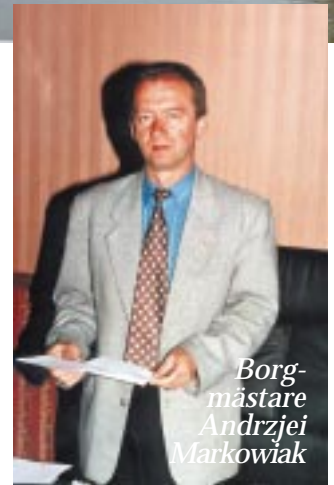
kowiak hävdar bestämt under vårt samtal i Raciborz's rådhus.

- Det är nog doften av sockerbetorna på sockerfabriken som kan irritera vissa personer med ett känsligt luktsinne. Lukten har inget med översvämningens följder att göra, försäkrar Andrzej Markowiak.

HJÄLP UTIFRÅN

Chefen för Raciborz's VA-verk, Michal Morzywolek, som deltar i samtalet, konstaterar att det tog 6 månader att reparera telekommunikationerna i staden. Och först efter ett år var vattenförsörjningen helt återställd.

Ordet solidaritet förekom ofta under Polens moderna historia.

Borgmästare Andrzej Markowiak

Receptionisten Elzbieta Turek på hotell Polonia visar hur högt vattnet stod i hotellfoajen den 9 juli 1977

Under och efter översvämningen visade omvärlden sin solidaritet

gentemot det drabbade området. Den internationella hjälpen var omfattande. Och naturligtvis var den inte helt oegennyttig. Det gällde att begränsa också skadorna på miljön i angränsande områden och förhindra det förorenade flodvattnets utbredning i Östersjön.

Tyskland bidrog med livsmedel och EU gav snabbt ekonomisk hjälp. Man var tvungen att borra efter nya dricksvattenkällor.

Hjälpen kom såväl från näraliggande länder som Litauen och Slovenien som Japan och Sydkorea. Den svenska hjälpinsatsen samordnades av SIDA.

Räddningsverket arbetade med läns-pumpning och torrlade bland annat några av stadens skolor. Svenska kommuner deltog genom VAV och Swedish Water Development. Cirka 80 skolbarn från Raciborz fick tillbringa några veckor av sommarlovet i Sverige.

- Svenska IIT Flygt skänkte 50 pumpar till de drabbade områdena.

- Företaget Puls AB från Lund installerade pumpar vid Raciborz's reningsverk, minns verkchefen Morzywolek och tillägger att drygt 125 miljoner kronor kom från den svenska regeringen.

Pengarna var avsedda för att användas inom bostads- och miljösaneringen.

EU-PENGAR

Gabriela Lenartowicz, som är ansvarig för utveckling och internationellt samarbete i Raciborz', berättar att kontakterna med EU organiserades via Warszawa av de olika ländernas ambassader.

En delegation från EU-kommissionen besökte staden den 6 december 1997 för att

skapa sig en bild av det dåvarande investeringsbehovet och hur den dittillsvarande hjälpen hade använts.

Enligt Lenartowicz fick Raciborz ett gott betyg av delegationen. Det speciella återuppbyggnadsprogrammet som hade utarbetats av stadsledningen fann EU-delegationens gillande.

- Till skillnad från andra städer som främst använde den ekonomiska hjälpen till att rusta upp förstörda bostäder, satsade vi istället på att få igång produktionen i vår stad, berättar borgmästare, Andrzej Markowiak, och förklarar varför det var så viktigt att allra först utarbeta ett rent företagsinriktat investeringsprogram.

Enligt Markowiak var beslutet riktigt inte minst därför att raciborzborna förhållandevis snabbt kunde återvända till sina arbetsplatser.

Därmed hade staden redan ett fungerande näringsliv då bostadsreparationerna startade. Skatteintäkterna ökade och man kunde satsa på andra områdena.

Vi lämnar Raciborz rådhus och åker till floden Oder som flyter genom staden.

HÖGRE DAMMAR

På en av broarna påpekar VA-chefen Morzywolek att dagens huvuduppgift består av att höja dammkanterna längs floden. Bakom honom fyller en gul grävskopa jord på en av dammarna. Den är redan tre meter högre än före översvämningen.

Det gäller framförallt den västra dammen som vetter mot stadens centrum.

Under översvämningen tryckte den östra vallen, som tidigare

forts sid 15

Driftchefen Andreas Bortel (th) visar hur ren "slutprodukten" från Raciborz reningsverk kan bli idag. För tre år sedan översvämmades reningsverket i samband med en flodkatastrof. VA-chefen Michal Morzywolek tv påpekarr att den förhållandevis snabba saneringen av reningsverket efter katastrofen berodde till stor del på det internationella stöd man fick, inte minst från Sverige.

Det nya reningsverket, bakom basängerna syns floden Oder och dammen som brast för tre år sedan. Idag håller man på att höja dammen med minst en meter.

forts från sid 13

var betydligt högre än den västra, vattenmassorna mot Raciborz's centrum.

- Denna felkonstruktion upptäcktes tyvärr först när vattnet redan lagt under sig stora delar av Raciborz.

- Vattnet strömmade västerut, istället för att rinna av på öppna våtmarker öster om staden, erinrar sig inspektören för kommunal hygien, Roman Pospiech, som fungerar samtidigt som tolk.

När jag frågar om vad som ännu återstår att göra i staden säger borgmästaren Markowiak att även stadens skadade järnvägsstation måste restaureras.

- Där har det inte gjorts mycket, men det blir det nästa projektet på dagordning.

NYTT VA-SYSTEM

Den största nysatsningen efter översvämningen gjordes emellertid inom Raciborz's VA-system.

Såväl Markowiak som Morzywolek är idag övertygade om att en upprepning av 1997-års katastrof med dess negativa miljökonsekvenser kan undvikas i framtiden. Det skall ske genom en rad förebyggande åtgärder.

Redan för tre år sedan stod det klart för Raciborz'stadsledning, att upprustningen av stadens reningsverk bör stå högst på åtgärdslistan.

Det är ingen överdrift att hävda att stadens nya VA-verk betraktas idag som en symbol för normaliseringen av livet i Raciborz.

- För första gången under katastrofen förstod många raciborzbör hur viktigt det är att ha ett driftsäkert reningsverk i en modern stad.

- Anläggningen fung-

erar nu utan minsta anmärkning, säger driftchefen, Andreas Bortel, när jag besöker det nyrestaurerade verket i Raciborz' utkant.

Han nämner särskilt svenskarnas insats när det gällde att installera de underjordiska pumparna som leder det re-nade vattnet in i Oder.

PUMPSTATION

Resterna av den gamla anläggningen som förstördes under översvämningen står kvar som ett sorgligt monument över en historisk epok då socialistiska slagord var viktigare i Polen än en effektiv miljövärd.

Den nya pumpstationen tycks vara driftchefens stolthet.

Reningsverket i Raciborz är idag utrustat i princip med tre pumpar i drift. Det finns dock möjlighet att snabbt förse anläggningen med ytterligare två pumpar om kapaciteten skulle behöva höjas ytterligare. Rören finns redan inbyggda i väntan på nästa översvämning.

Driftchefen Bortel påpekar dock att det ännu finns en hel del att göra.

-Kanalisationssystemet måste byggas ut ytterligare. Renoveringen och investeringar är två olika saker som tyvärr inte alltid sker parallellt, påpekar driftchefen med vis ironi. Enligt honom kan systemet inte betraktas ännu som helt driftsäkert.

- När vattenståndet i floden Oder stiger översvämmas en del av kanalisationen fortfarande. Där måste förbättringar göras, säger Andreas Bortel.

KARPDAMM

Under senare tid har även behovet av dricksvatten sjunkit och det i sin tur har lett till höjning av grundvattennivån. Det

Anläggningen som utvinner biogas vid det nya reningsverket i Raciborz. Gasen utvinnas ur avloppsvattnet och lagras i den runda behållaren, också en nyhet på dessa breddgrader.

Den nya pumpstationen vid reningsverket, driftchefens stolthet.

Verket är nu utrustat med tre pumpar i samtidig drift. Det finns också möjlighet att snabbt koppla till ytterligare två pumpar om en ny översvämning skulle hota i framtiden. Rören för detta finns redan på plats.

Reningsbasängen längst bort till vänster används som karpdamm.

Fiskarna är en juldelikatess i Polen. Bakom syns floden Oder och dammen som brast i samband med översvämningen.

kan försämra vattenkvaliteten.

Driftchefen Bortel visar i slutet av besöket för mig vilka andra ändamål en reningsbasäng kan användas till.

Bredvid en av de ordinarie stora bassängerna med svartbrun sörja har man reserverat en "extrapool" som används för uppfödning av karp, en delikatess på varje polskt julbord. En karpdamm

full av fiskar är onekligen det sista man väntar sig att se inom ett reningsverk.

Så som i många andra länder tycks miljömedvetenheten ha ökat markant även i Polen under de senaste tio åren.

Framstegen inom miljöområdet är iögonenfallande. Det satsas mycket på miljöutbildning, inte minst vid polska universitet.

Dessvärre tycks det

fortfarande behövas en förödande naturkatastrof för att få vissa beslutsfattare att inse att ekonomisk tillväxt utan ekonomiska satsningar inom miljövärdet är ren illusion. Och i det avseendet utgör vårt grannland på söder om Östersjön endast ett av många exempel.

Markku Björkman